

PRÍSPEVOK K METODOLÓGII VIED O KULTÚRE

GUY OAKES: Die Grenzen kulturwissenschaftlicher Begriffsbildung (Hranice utvárania pojmov vo vedách o kultúre). Heidelberger Max Weber - Vorlesungen 1982, 1. Aufl. - Frankfurt am Main. Suhrkamp 1990, 183 s.

O Maxovi Weberovi je známe, že nevytvoril vlastnú školu v sociológii, ale natoľko vstúpil do súčasnej sociálnej vedy, že azda niet vážnejšieho problému, ktorý by nebol nastolil či anticipoval. Preto nie je ničím neobvyklým, keď sa jeho teórie alebo konkrétne názory používajú ako horizont, rámec, na ktorý sa odvolávajú alebo s ktorým sa v diskusiách konfrontujú nové ambiciózne teórie. Súvislosti s postmodernizmom ukázali Maxa Webera v inom svetle: jeho predvídava skepsa k moderne (ktorú napokon signalizovali už K. Jaspers a R. Aron) vyvolala údiv nad "mladosťou" jeho učenia.

Permanentne sa však k jeho prácam vracia teória vedy a metodológia sociálnych vied. Autor recenzovanej práce, americký filozof a sociológ Guy Oakes, sa zaraďuje k tým, ktorí sa pri súčasnom okúzení aktuálnosťou Weberovho učenia predsa len prikláňajú k tradičnejšiemu "pedantnému skúmaniu jeho filozofických východísk, aby sa dalo zodpovedne povedať, prečo sú jeho názory významnejšie než nejaké iné exponáty z múzea dejín ideí (s. 10). Pri dynamike vedeckej práce v našom storočí je skutočne zaujímavé poznať, čím Weber od začiatku vzdoruje "osudu" podenky sociálnej vedy a jej metodológie. Na dôkladnú analýzu je G. Oakes (od r. 1968 prednáša filozofiu na Monmouth College v New Jersey a od r. 1978 sociológiu na The Graduate Faculty New School for Social Research v New Yorku) pripravený vďaka dlhodobému vedeckému bádaniu v oblasti Weberovej metodológie, filozofie dejín a sociológie kultúry G. Simmela, ako aj teórie vedy a filozofie hodnôt H. Rickerta. Do angličtiny preložil ich práce zásadného významu – Weberovu prácu *Roscher a Knies a logické problémy historickej národnej ekonómie* (1975), Simmelovu prácu *Problémy filozofie dejín* (1977) a Rickertove *Hranice tvorenia pojmov v prírodných vedách* (1986). Patrí už k tretej generácii vedcov, ktorí vo weberovskom kontexte diskutujú o cieľoch a metódach sociálnych vied. S vysokým stupňom vedeckej vecnosti opätovne kladie otázku, či sa naozaj vyčerpávajú preskúmať možnosti Weberovej metodológie. Pochybuje o tom, či sa sociálna veda dostatočne vyrovnala s predpokladmi a implikáciami Weberovej pozície v doterajších dejinách recepcie jeho metodologického konceptu kultúrnovednej objektivity. Preto sa vracia k novokantovskému pozadiu weberovskej metodológie, osobitne k Rickertovej axiológii a filozofii, aby najmä vo svetle Rickertových *Hraníc tvorenia pojmov v prírodných vedách* prebádal hranice Weberovho pojmu kultúrnovednej objektivity. Tým sa Oakes pripája k tým, ktorých trápia pochybnosti, či sociálna veda už má "hlavný kľúč" k interpretácii Weberovho metodologického diela a či primerane chápe niektoré Weberom nie dosť explikované pojmy, ďalej, či "je možná uspokojivá interpretácia Weberovej metodológie imanentne z textu, alebo sa treba opierať o externé kritériá interpretácie" (s. 14), a napokon, či Weber sám preukázal platnosť svojej metodológie, resp. či sa táto platnosť opiera o argumenty, ktoré prevzal z iných zdrojov. Vzhľadom na známy fakt osvojenia si rozsiahleho pojmového inštrumentária a metodológie z Rickertovho diela je prirodzeným miestom hľadania onoho "kľúča" Rickertova filozofia.

Jadrom Oakesovho skúmania je problém vzťahu medzi zdôvodnením kultúrnovednej objektivity u Webera a riešením otázky objektívnosti hodnôt u Rickerta. Precíznym prebádaním tohto vzťahu chce Oakes ukázať, že Weberova koncepcia kultúrnovednej objektivity vychádza z predpokladov založených v Rickertovej filozofii hodnôt a najmä, že je to práve Rickertova neschopnosť dokázať objektívnu platnosť hodnôt, čo Weberov koncept kultúrnovednej objektivity rozkladá už priamo v prevzatých predpokladoch.

Načrtnutému teoretickému záujmu zodpovedá kompozícia Oakesovej monografie. V prvej kapitole píše o genéze problému "objektivity" vo Weberovej metodológii, pričom svoje hypotézy odvodzuje o. i. aj z Weberovej korešpondencie, ktorú skúmal a spracoval v Heidelbergu. Výklad Weberovej koncepcie sústreďuje vďaka metodologicky a tematicky relevantného pojmu "hodnotového vzťahu" ako predkladu konštituovania predmetu vied o kultúre, a tým aj kultúrnovedného poznania a sociologickej explanácie (s. 34). Sleduje pritom Weberovo riešenie vzťahu "subjektívneho zmyslu" a "kultúrneho zmyslu", osobitne jeho rekurencia k "ideálnemu typu" pri koncipovaní teoretického pojmu "hodnotový vzťah". Od tohto pojmu sa potom odvíja Oakesovo hľadanie zdrojov Weberovej metodológie a odpovede na rozhodujúcu otázku celej jeho kritickej analýzy, t. j. na otázku, či existuje princíp voľby hodnotového vzťahu, teda možnosť alternatívy výberu, a tým aj plurality kultúrnovedných skúmaní. Je to "Wertproblem", na ktorého riešení zakladá Oakes ortiel nad objektivitou vied o kultúre. V druhej kapitole autor systematicky vykladá Rickertovo stanovisko v tejto otázke, a to v kontexte gnozeológie bádenskej novokantovskej školy. Výklad je tu štruktúrovaný tak, aby reprodukoval stratégiu Rickertovho teoretického riešenia problému hiatu irrationalis a nájdenia epistemologického kritéria na odlíšenie prírodovedy od vied o kultúre. Keďže toto rozlíšenie Rickertovi vyšlo axiologické, aj hlavný dôkaz kultúrnovednej objektivity sa zakladá na probléme objektívnosti hodnôt. A toto axiologické riešenie, ako aj celá náuka o hodnotách je centrom Oakesovej kritiky fundamentu metodológie Rickerta i Webera. Nájde ho v tretej kapitole. Osobitne tu rozvíja diskusiu o "transcendentálnom argumente" (s. 110), ktorý Rickert uvádza v prospech objektívnosti hodnôt a ktorý – podľa autora – tvorí skutočný základ najdôležitejších Rickertových filozofických diel. Štvrtá kapitola je kritickým zhodnotením Rickertovho postupu, sústredeným dokazovaním neúspešnosti zdôvodňovania objektívnosti hodnôt, a tým aj objektivity tvorby pojmov vo vedách o kultúre. V poslednej, piatej, kapitole autor ukazuje dôsledky Rickertovej metodológie v kontexte Weberovho už nielen metodologického, ale aj sociologického diela. Iba v narážkach na príbuznosť Weberovej skepsy a teórie vývoja vedy T. S. Kuhna môžeme hľadať a domýšľať odpoveď na otázku, v čom je teda Weberova klasickosť a úspešnosť, prečo sú jeho názory významnejšie než iné v dejinách ideí, keďže jeho s Rickertom spriaznený metodologický pokus sa podľa Oakesových záverov ukázal ako neúspešný. Tu sa pravdepodobne bude dobre vrátiť k úvodným stránkam recenzovanej práce, kde autor upozorňuje na existenciu viacerých rovín vzťahu Rickertovho a Weberovho diela, a tým na nutnosť preskúmania prinajmenšom genetickej, hermeneutickej a logickej závislosti (s. 23). V práci sa sledovala hlavne závislosť logickej, čiastočne aj genetickej. Iné aspekty analýzy by perspektívne mohli pomôcť pochopiť, v čom spočívajú príčiny "mladosti" Weberovej sociálnej náuky: nájsť správnu proporciu medzi ideou "večného návratu" a novokantovstvom v jeho učení.

Prednosťou Oakesovej analýzy je mimoriadne dôsledná rekonštrukcia základných premís Weberovho a Rickertovho filozofického diela, vyčlenenie a diferenciacia nosných pojmov a náročný profesionálny rozbor skúmaných diel (z ktorých má slovenský čitateľ k dispozícii aspoň základné v monografii analyzované Weberove metodologické práce). Cenným pre súčasné metodologické diskusie v sociálnych vedách je aj "pripomenutie" historicko-filozofických súvislostí vzniku a pôvodného obsahu i konotácií niektorých pojmov, ktoré sa už dostali takpovediac do "obehu" (napr. rôzne nuansy "poznávacieho záujmu"). Ide o rad pojmov, ktoré vznikali v dlhodobej diskusii o vzťahu prírodných a duchovných vied, v diskusii, do ktorej

váznamne prispel aj G. Oakes. Recenzovaná práca je určená hlavne čitateľom, ktorí sa zaujímajú o metodológiu vied o kultúre, resp. sociálnych vied, o filozofiu vedy a dejiny filozofie.

Oľga Sisáková

THE INEXORABLE SEMIOSIS OF BEING

THOMAS A. SEBEOK: *A Sign Is Just a Sign*. Indiana University Press: Bloomington and Indianapolis, 1991, 178 p.

Rendered popular among the wide lay public by David Lodge's novels and Umberto Eco's fame, semiotics owes much of its intellectual lure and scholarly repute to the author of this fascinating and erudite volume. Thomas A. Sebeok is Distinguished Professor of Linguistics and Semiotics and Chairman of the Research Center for Language and Semiotic Studies at Indiana University. His numerous publications include *The Play of Musement*, *How Animals Communicate*, and *Sight, Sound, and Sense*.

The wealth and scope of inquiry and insight in this collection of essays necessarily defies any common denominator; still, one simply cannot miss the idea hovering above T. A. Sebeok's entire semiotic project: the process of message exchanges, or semiosis, is the criterial attribute of life. And this all-pervasive semiotic comportment of living things (or their products and artificial extensions, such as computers, robots, automata, etc.) constitutes the concern of semiotics. "Living things" for the author are not just the organisms of one of the five kingdoms (the Monera, Protocists, Animalia, Plantae, and Fungi), but also their hierarchical component parts, such as a cell (the minimal semiosis unit, corresponding to about fifty genes). This having been said, *A Sign Is Just a Sign* is a weighty challenge to semiotics as it is perceived and practiced in this country: I mean its glottocentrism and focus on verbal messages, whereas the nonverbal ones, Sebeok argues, are much more copious both in nature and human-to-human communication.

Thomas A. Sebeok is, of course, standing on the shoulders of the incomparable polymathic mind Charles Sanders Peirce. The latter, having revived the ancient doctrine of signs, equipped semioticians with the basic tool kit of notions and concepts, e. g. the triadic relation among a sign, its object, and its interpretant. But in his essays from the collection at hand (*The Semiotic Self* and *The Semiotic Self Revisited*), Sebeok does not hesitate to reveal and manifest his more recent intellectual debts.

The first to have vigorously affected and effected his thinking on semiotics was the prodigious Prussian theoretical biologist Jakob von Uexküll. Is reality reflected in semiotic structures, which, therefore, constitute models of reality or, rather, the other way round: i.e. semiotic models are independent variables, the structure of being thus becoming the dependent variable? Neither vision is free from difficulties, yet, Sebeok contends, the second one, proposed by Jakob von Uexküll under the watchword *Umwelt-Forschung* (research in subjective universes), has turned out to be best relevant to modern semiotics (and ethology). "Signs have acquired their effectiveness through evolutionary adaptation to the vagaries of the sign wielder's *Umwelt*. When the *Umwelt* changes, these signs can become obstacles, and the sign, extinct" (p. 12).

Sebeok's second great, still insufficiently appreciated, instigator was the bold Swiss explorer Heini Hediger, who brought to light some of the most obscure mysteries of animal